

Mens en Wereld

Televisie is een machtig medium. Nee, weest u maar niet bang, ik zal niet ook nog eens een duit in het zakje doen over „Zo was het.” Dat weten we nu wel zo langzamerhand. Ik ken het trouwens niet, dat programma, want we hebben geen televisie, maar de volgende aflevering wil ik in ieder geval gaan zien!

Maar goed, daar zouden we 't niet over hebben en dat hoeft ook niet, want we hebben sinds november onze eigen televisie-ervaringen bij de VARA. Niet zo opwindend weliswaar, er is niemand bedreigd en er staat geen politie-agent voor het Erasmushuis, maar daar hebben we 't dan ook niet naar gemaakt: we gingen, om met Wim Kan te spreken, „waardig over de drempel” van de televisie. Heel waardig, mag ik wel zeggen. Vooral de eerste keer: drie keurige heren, die keurig over 't humanisme spraken. Ik kon het wel niet helemaal zo goed volgen, maar ze waren er, in de huiskamers, en dat was op zichzelf al belangrijk en iets om trots op te zijn.

„Ik Had altijd gedacht, dat die meneer Bonger een grote, zware man was, met een baard,” zei een kennisje later tegen me. „Ik luister altijd zo graag naar hem door de radio, hij heeft zo'n fijne stem.” 't Klonk een beetje spijtig en het was misschien ook wel sneu, maar bij nader inzien vond ze hem zonder baard toch ook wel erg aardig. Ze is er nu helemaal mee verzoend.

De tweede uitzending was veel levendiger en ik heb meteen de volgende dag de heer Verduijn opgebeld om hem te complimenteren met de goede afloop. Die had er dagen werk in zitten, want het lijkt wel zo eenvoudig: iemand stelt vragen en de mensen geven antwoord, maar voor dat allemaal vloeiend en samenhangend op het scherm komt, moet er heel wat gefilmd, afgedraaid, geknipt, gemonteerd, getelefoneerd en besproken worden. Mensen, die te lang van stof zijn, moeten beperkt worden in hun verhaal, anders wordt het saai, er moet afwisseling zijn. Gelukkig heeft de heer Verduijn ervaring op foto- en filmgebied, wat de samenwerking met de t.v.-technici natuurlijk veel gemakkelijker maakt.

De volgende uitzending, in april, zal gewijd zijn aan de geestelijke verzorging. Ik ga beslist weer kijken. — Bij onze roomse bureu!

Dr. H. Bongers

Raadslieden in de strijdkrachten

De kogel is — eindelijk — door de kerk!

De nota van minister Visser waarin deze aan de Tweede Kamer meedeelde dat hij, onder bepaalde voorwaarden, wilde overgaan tot de invoering van geestelijke verzorging vanwege het Humanistisch Verbond in de Nederlandse Strijdkrachten is bij de behandeling van de begroting van Defensie mede in behandeling geweest en de opvolger van minister Visser, minister De Jong, mocht bij de beantwoording van de verschillende sprekers terecht opmerken dat zijn conclusie was dat de overgrote meerderheid van de Tweede Kamer de inhoud van de nota had aanvaard.

Het was inderdaad een overgrote meerderheid!

De z.g. linkse partijen hadden allen doen blijken voorstander van de inhoud van de nota te zijn, de gehele K.V.P.-fractie had zich bij monde van de heer Moorman vóór verklaard, de A.R.-vertegenwoordiger kwam verklaren dat de meerderheid van zijn fractie vóór was, terwijl de heer Kikkert van de C.H.U. in het midden liet of zijn fractie voor of tegen was maar wel verklaarde dat de beslissing nu gevallen was. De enige fractie die zich duidelijk tegen de invoering van geestelijke verzorging vanwege het Humanistisch Verbond uitsprak was de Staatkundig Gereformeerde. De nieuwe fractie van de Boerenpartij liet op dit punt, helaas, haar stem in het geheel niet horen.

De zaak is daarmee beslist en het zal de lezers van M. en W. interesseren te vernemen dat er thans op het Departement van Defensie met voortvarendheid wordt gewerkt aan de werkelijke invoering van de humanistische geestelijke verzorging en dat mag worden verwacht dat de hoofdraadsman begin februari zal worden aangesteld en dat de vier raadslieden (om deze aantallen gaat het nl. voorlopig) waarschijnlijk per 1 mei 1964 in dienst zullen treden.

Moet nog worden betoogd dat daarmee een voor de gehele humanistische wereld belangrijke beslissing is gevallen?

Het verzet tegen humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten heeft lang geduurd omdat juist door deze verzorging de humanistische raadslieden toegang zouden verkrijgen tot het gehele Nederlandse volk. Tot nu toe ging het vooral om gevangenen, huizen van bewaring, arbeiderskampen enz. die vanuit een oogpunt van geestelijke verzorging een bijzondere belangrijkheid hebben maar waar toch het grootste deel van het Nederlandse volk nimmer terecht komt. In de strijdkrachten komen alle gezonde, manlijke, leden van ons volk en ik ben ervan overtuigd dat daarom het verzet hier zo hardnekkig is geweest.

Het is daarom zo verheugend dat er een grote meerderheid in de Tweede Kamer was.

De godsdienstige politieke partijen hadden, naar aantal, de kans gehad invoering van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten onmogelijk te maken. Zij hebben dat bewust niet gewild. In de laatste jaren is dit

onderwerp in godsdienstige kringen nauwkeurig bestudeerd en er zijn, op dit terrein, een aantal rapporten verschenen. We mogen in dit verband herinneren aan een rapport van de Synode van de Hervormde Kerk dat onlangs is verschenen. Daarin wordt rondit, en met deugdelijke argumenten, stelling genomen vóór invoering van humanistische geestelijke verzorging ook in de strijdkrachten. Men gaat in dit rapport zelfs zo ver dat men niet alleen over „aanvaarden” spreekt maar zelfs over „bevorderen”.

Daarom is deze zaak niet alleen verheugend voor de humanisten, zij is dat ook vóór de godsdienstige mensen. Deze kunnen m.i. verheugd zijn over de innerlijke kracht van verdraagzaamheid die de kerken binnen haar eigen kring hebben weten te mobiliseren.

De kerken hebben daarmee, wij zullen dat moeten erkennen, een voorbeeld gesteld dat ook door humanisten zal moeten worden onthouden. Wellicht komt ook voor ons eenmaal het moment dat onze verdraagzaamheid werkelijk op de proef wordt gesteld. Tot nu toe waren wij nl. vooral vragende partij. Toch stemt het nu reeds tot voldoening dat de humanisten in Nederland kans hebben gezien hun eisen op een waardige, en dus verdraagzame, wijze aan de orde te stellen. Ik ben ervan overtuigd dat dat de beslissing binnen de kerken bepaald heeft bevorderd.

Het betekent natuurlijk niet dat we nu geen tegenstand meer hebben te verwachten! Ik ben ervan overtuigd dat de nieuwe raadslieden een uiterst moeilijke tijd tegemoet gaan. Zij zullen veel vooroordeel en bewuste en onbewuste tegenstand hebben te overwinnen. Mogen zij de innerlijke kracht vinden om ook dat op een waardige wijze te doen.

Dat geldt te sterker daar de invoering van de humanistische geestelijke verzorging bij wijze van proef voor drie jaren geschiedt. Wij zijn ervan overtuigd dat in deze drie jaren zal blijken dat er een werkelijke behoefte aan deze verzorging zal blijken, we zijn er echter ook van overtuigd dat de tegenstanders van deze verzorging alles zullen doen om dat te verhinderen.

Er zal slechts één mogelijkheid zijn om onaangenaamheden te voorkomen nl. grote stiptheid bij de raadslieden in het handhaven en uitvoeren van de instructies en normen die de minister op dit gebied, in overeenstemming met genoemde nota, gaat stellen en het eisen van anderen dat zij dit eveneens doen. Daarenboven zal een werkelijk welwillende houding tegenover anderen en een gevoel voor humor ons moeten helpen in die ogenblikken dat het werkelijk moeilijk wordt.

Grondslag bij dit alles blijft voor ons dat wij de overtuiging hebben dat er een niet onbelangrijk aantal militairen is dat onze aanwezigheid werkelijk wenst omdat zij menen ons nodig te hebben.

De eerste moeilijkheid die nu reeds aanwezig is is dat in de nota van minister Visser een duidelijk punt van discriminatie aanwezig is. Ik

(slot op pagina 5)

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

Een Haagse lezer – het wordt een soort correspondentierubriek, ons K.A. – stuurt ons twee knipsels uit het Haagsch Dagblad. De eerste over een 34-jarige tegenwoordiger, die na het drinken van zes glaasjes jenever en nog enige pilsjes bij een roekeloze inhaalmanoeuvre met zijn auto een tegemoetkomende motorrijder doodreed en diens vrouw ernstig verwondde. Die man werd vorige maand door het gerechtshof in Amsterdam veroordeeld wegens dood door schuld tot een gevangenisstraf van één jaar met aftrek van voorarrest.

Het andere knipsel gaat over een 30-jarige advertentieacquisiteur, die door de politie werd klemgereden, toen hij een hoeveelheid gouden sieraden en juwelen vervoerde met een winkelwaarde van 150.000 gulden, afkomstig van een diefstal in Wiesbaden. Hij had die zaken van smokkelaars overgenomen en zou ze proberen aan de man te brengen. Volgens zijn zeggen had hij de bedoeling alles weer terug te geven, toen hij ontdekt had dat deze partij onmogelijk van smokkelhandel afkomstig kon zijn, maar gestolen was. Deze man werd door de rechtbank in Amsterdam wegens heling veroordeeld tot twee jaar met aftrek van voorarrest en verbeurdverklaring van zijn sportauto.

Al kent men natuurlijk niet alle omstandigheden uit zulke krantenberichten en al blijft het voor een niet-jurist altijd moeilijk gerechtelijke uitspraken op hun merites te beoordelen, wij kunnen ons best verplaatsen in onze lezer, die zich afvraagt wat er nu erger is: heling (dus nog niet eens diefstal of inbraak) of dood door schuld, een onherstelbaar misdrijf. En hij voegt eraan toe: *Blijkbaar zijn in Nederland materiële goederen van meer betekenis dan een mensenleven!*

Pastoor Lückner in 's-Hertogenbosch heeft in het nieuwe boek van Ewald Vanvugt, Een bijzonder vreemde dief, zichzelf gemeend te herkennen. Hij komt er in dat boek blijkbaar niet zo best van af en wat doet hij dus? Hij belt hoofdinspecteur C. Verhagen van de Bossche politie en voert een kort gesprek, vermoedelijk niet over de vrijheid van drukpers. Resultaat? De inspecteur belt de Bossche boekhandelaren en verzoekt hun het boek niet langer in voorraad te houden en nog minder het te verkopen. Blijkbaar geven boekhandelaren in Den Bosch aan zo'n verzoek onmiddellijk gehoor en op die wijze wordt in de Brabantse hoofdstad zonder enige wetsovertreding de grond-

wet omhals gebracht. Die methode blijft, naar de hoofdinspecteur zelf verklaarde, niet tot dit ene boek beperkt, wat erop neer komt, dat hij wel zal uitmaken tot welke graad van volwassenheid de Bossche bevolking is gevorderd. Of pastoor Lückner misschien?

Vrij Nederland voegt daar nog aan toe, dat de leraar Nederlands van de schrijver Vanvugt het boek voor zijn klas tussen duim en wijsvinger liet hangen en walgend van zich af hield. Dezelfde man schreef de „recensie” voor de IDIL, dat is de katholieke censuur in Tilburg, waarin hij het boek nihilistisch noemde en „zeer sterk voorbehouden”. V.N. tekent daarbij aan, dat het op deze wijze tonen van het boek in de klas eerder valt onder de categorie: zeer sterk voorgehouden. Of zou deze pedagoog niet weten, dat er ook buiten Den Bosch nog wel boekwinkels te vinden zijn?

Pastoor Lückner, een broer van de hoofdredacteur van de Volkskrant, die mede verantwoordelijk is voor de onfrisse reacties op de befaamde VARA-uitzending van 4 januari, is ook de man die vorige maand in het nieuws kwam, omdat hij in de kerk een bandopname van de bewuste uitzending afdraaide, om er vervolgens zijn banvloeken over uit te spreken, zodanig dat zich het ongewone verschijnsel van applaus in de kerk voerde. Uiteraard geen voorbeeld van zindelijk denken, dat dan ook door ieder weldenkend mens werd afgekeurd. Maar je vraagt je af: met wat voor instelling kijkt zo'n man naar zijn televisietoestel? Zou hij steeds dat opnameapparaat klaar hebben staan, in de hoop dat hij zich ergens door gekwetst zal kunnen voelen? Hij mag er het bisschoppelijk mandement van 1954 nog wel eens op nalezen, dat bij mijn weten nog nooit is ingetrokken. Daarin zou hij vinden:

„Tegenstanders van de christelijke invloed op ons volk en promotoren van het Humanistisch Verbond en van de Bond van Sexuele Hervorming worden juist veelal aangetroffen in de socialistische rijen. Wij blijven daarom van oordeel, dat het voor een katholiek ongeoorloofd is lid te zijn van socialistische verenigingen, zoals het N.V.V. en de daarbij aangesloten verenigingen, of regelmatig socialistische vergaderingen te bezoeken, regelmatig de socialistische pers te lezen of regelmatig de VARA te beluisteren. Wij handhaven de bepaling, dat de heilige Sacramenten moeten geweigerd worden – en als hij zonder be-

kering sterft, ook de kerkelijke begrafenis – aan de katholiek, van wie bekend is, dat hij lid is van een socialistische vereniging of dat hij, zonder lid te zijn, toch regelmatig socialistische geschriften of bladen leest of socialistische vergaderingen bijwoont.”

In het laatste rijtje ontbreekt helaas het regelmatig kijken naar VARA-televisie, maar pastoor Lückner loopt nochtans de grootste risico's! Wanneer zouden overigens de bisschoppen het ogenblik aangebroken achten hun nog maar tien jaar oude mandement te herroepen en het katholieke volksdeel volwassen te verklaren?

Om nog even bij de televisie te blijven: vier dagen na de aanhef van het Lied der Gekwetsten vers 3, om precies te zijn op woensdag 8 januari, karakteriseerde ds. Fagel dr. Albert Plesman aldus: „Een echt mens en daarom een gelovig mens”. Daarop reageerde de heer G. Stellinga in een ingezonden stuk in de N.R.C.: „Ik vermoed, dat alle niet-gelovige Nederlanders nu dezelfde protesten van de kranten en de mensen in Nederland verwachten als na 4 januari zo overvloedig zijn vernomen! Kom, fractievoorzitters, in het geweer.” Maar hebt u een fractieleider gezien? Ik niet.

Behalve de VARA is ook de B.V.D. vorige maand weer eens in opspraak gebracht, ditmaal door een rapport van het Verbond van wetenschappelijke onderzoekers (V.W.O.), waarvan de voornaamste conclusie was, dat iemand, die door het anteceden-tenonderzoek van de B.V.D. wordt benadeeld, geen enkele rechtszekerheid heeft. Het rapport kan flagrante onwaarheden bevatten, de informatie die al bij zovelen een sterk gevoel van onbehagen hebben gewekt, kunnen niet meer dan roddel betekenen, de betrokkene kan zich, terecht of ten onrechte, van geen kwaad bewust zijn, ondanks dat alles kan zo'n B.V.D.-rapport fnuikend zijn voor zijn carrière. De vaste commissie uit de Tweede Kamer, bestaande uit de fractievoorzitters van de vijf grootste partijen, kan men nauwelijks een beroepsinstantie noemen, omdat zij bestaat uit

politieke tegenstanders van degenen die men nu juist door deze geheime dienst wil treffen, en bovendien omdat de betrokkene zich in heel wat gevallen van lasterpraatjes en dergelijke in het geheel niet bewust zal zijn en dus nooit te weten kan komen waardoor hij steeds wordt tegengewerkt (zelfs persoonswisselingen kunnen een rol spelen!). Het grote gevaar is bovendien, dat onder het mom van bescherming van de staat tegen gevaarlijke gedachten van buiten af, wordt gestreefd naar een algemeen conformisme. De ambtenaar wordt als het ware gedwongen er een mening op na te houden, die in niets van die van de overgrote meerderheid afwijkt, hoe kleurlozer hoe beter, want iedere afwijking kan voor zijn carrière fataal zijn. Niemand weet immers wat de B.V.D. al niet voor een gevaar kan aanzien? Nog afgezien daarvan is het de vraag of het in feite onbenoembaar verklaren van bepaalde Nederlanders in bepaalde overheidsfuncties, principieel aanvaardbaar is. De grondwet zegt anders! Maar ook als men over deze „kleinigheid” heen wil stappen, dan nog is iedere controle op de politieke gezindheid van ambtenaren, die uitgaat boven de noodzakelijke bescherming van de democratische rechtsorde tegen directe en concrete bedreigingen, te veroordelen. En daarom kan wat mij betreft de B.V.D. niet vaak genoeg in opspraak komen: op deze manier hoort zo'n instituut in een democratische rechtsstaat niet thuis.

Een prettig katholiek geluid is, behalve de wijsheid waarmee mgr. Beckers op de anti-VARA-hetze reageerde, dat van de studentenpater Van Kilsdonk, die zijn toehoorders voorhield, dat „elke christelijke Nederlander eens in de huid van zijn ongelovige landgenoten moet kruipen en zich moet voorstellen hoe irritant het voor deze mensen kan zijn als zij tijdens de weekeinden een stroom van kerkelijke uitzendingen over zich heen moeten laten gaan.” Een verheugend geluid uit zo onverdachte bron, want zo is het toevallig ook nog eens een keertje (als u begrijpt wat ik bedoel).

Rectificatie

In ons vorig nummer zijn bij de opmaak enkele berichtjes uit Kritisch allerlei verkeerd terecht gekomen. Het zal de lezers duidelijk zijn geweest, dat onze redacteur niet van mening was, dat hijzelf enige tijd uit de circulatie behoorde te worden genomen! Deze komische noot ontstond doordat vóór het laatste stukje in de vorige rubriek een ander hoorde te staan, dat als volgt luidde:

Een Haagse lezer enz. (zie boven 1e kolom).

Die twee op elkaar aansluitende berichtjes behoorden niet als laatste, maar als nummers 4 en 5 te zijn opgenomen, waarna de ondertekening logisch volgt na de aankondiging van een kleine wijziging in K.A., die begint met de woorden: „Wie zijn toch die „wij”...”, in plaats van onder een citaat van prof. Rijkse. U ziet: het wordt niet alleen een correspondentierubriek, maar ook nog een legpuzzel, dat K.A.!

Terugblik en perspectief

In het kader van het studium generale voor het lustrumjaar 1963-1964 van de Economische Hogeschool te Rotterdam, hield de bekende econoom prof. J. Tinbergen een rede over „*De veranderde plaats van de arbeid in onze samenleving*”, waarin hij er, volgens het verslag in „*Economisch-statistische berichten*” van 6 november, op wees, dat tussen 1910 en 1960 het reële inkomen per hoofd van de bevolking ondanks oorlogen en crisis meer dan verdubbeld is. Er is ook een duidelijke verbetering in de inkomstenverdeling te constateren. Het maatschappelijk aanzien van de arbeid is eveneens sterk verhoogd. De vroegere autoritaire sfeer in vele bedrijven is veranderd. De verschillen in het cultureel patroon tussen arbeiders, boeren en intellectuelen nemen af in betekenis. De politieke verhoudingen in het internationale leven zijn echter verontrustend.

Na deze diagnose maakte prof. Tinbergen de bovenstaande opmerkingen.

Men kan ten aanzien van de economische ontwikkeling op basis van de nuchtere feiten gegronde vergelijkingen trekken tussen de toestand nu en die van een halve eeuw geleden. Maar waar het imponderabilia ¹⁾ als „moraal” en „idealen” betreft, lijkt mij enige voorzichtigheid in de beoordeling op zijn plaats.

Reeds in het oude Griekenland en Rome kon men klaagzangen horen over de verslapping van de moraal en uit oud-Egypte zijn teksten bekend, waarin de staf wordt gebroken over „die moderne jeugd”. Ook Huizinga klaagde in zijn „*In de schaduw van morgen*”, in 1935, over de tijdgeest. Was de doorsnee Nederlander – en ik denk hier óók aan de afgestompte loonslaven – een halve eeuw geleden inderdaad van een dusdanige geestesgesteldheid, dat wij nu in onze dagen met misnoegen „verslapping van de moraal” en „gebrek aan idealen” moeten constateren? Er waren andere idealen (meest heel wat minder nuchter dan de idealen van b.v. ons Vredescorps!) en in bepaalde opzichten was er een andere moraal, vaak van een kleinburgerlijke en nationalistische benepenheid, waarvoor in onze groeiende wereldsamenleving geen plaats meer is.

Prof. Tinbergen wijst er op, dat een zeker scepticisme bij velen voortkomt uit het toegenomen besef van de ingewikkeldheid der vraagstukken die men tegenkomt bij pogingen tot het veranderen van de maatschappelijke structuur. Hij is voorts van mening, dat het een vergissing is te veronderstellen dat het sociale vraagstuk is opgelost.

Twee geheel andere problemen van niet-economische aard, die deze econoom m.i. zeer terecht óók memoreerde, zijn de destructieve werking van bepaalde films op de jonge generatie en de schade die het toenemende motorverkeer aan ons allen berokkent.

In het nummer van E.S.B. van 20 november gaat prof. Tinbergen hierop, in aansluiting op een kritiek van drs. J. A. Hartog, nog nader in.

¹⁾ Onweegbare grootheden.

„*Wij leven in een cultuurcrisis, die zich uit in een verslapping van de moraal en in een gebrek aan idealen, waardoor de materiële verworvenheden dreigen te verzanden in een kortzichtig jagen naar genot.*”

Na het wegvallen van oude waarden moeten wij nieuwe vinden, die zinvol verbonden moeten zijn met de oplossingen der voor ons liggende vraagstukken.” Prof. J. Tinbergen

N.a.v. het chapter „de slechte film” vraagt hij zich af „of niet een ander toezicht daarop nodig is dan wij thans hebben”. Ik citeer prof. Tinbergen:

„Wij hebben een gedetailleerde wetgeving om de kwaliteit van ons particuliere onderwijs te controleren en wij laten het middel van „opvoeding” dat veel intenser inwerkt op geest en ziel over aan het particuliere winststreven. Dit is een onaanvaardbare toestand. Verder laten wij per jaar tweeduizend mensen doden door een motorverkeer dat grotendeels tot de marginale behoeftenbevrediging bijdraagt.”

Er is inderdaad véél – niet alle – gemotoriseerd verkeer, dat „bijdraagt tot marginale behoeftenbevrediging”, d.w.z. de *minst belangrijke* behoeftenbevrediging. Voor velen is de auto een soort statussymbool, dat ook gemist zou kunnen worden. Onze gemeenschap geeft iedereen de vrijheid een auto aan te schaffen, maar is blijkbaar niet in staat tijdig de maatregelen te treffen – verkeerstechnisch, stedenbouwkundig en juridisch – om te voorkomen, dat steeds grotere aantallen mensen slachtoffer worden van deze „marginale behoeftenbevrediging”.

Ook wat de „slechte film” betreft is het in Nederland vaak een vreemde zaak. Allerlei vormen van gewelddadigheid worden uitgebreid ten tonele gevoerd zonder dat een filmkeuring, die ten opzichte van het naakt bepaald zéér kritisch is, zich hierover veel zorgen maakt. Een strenge censuur?

Als humanist staan wij een beetje huiverig tegenover al te veel „indexen”. Toch lijkt het vaak de enige weg. Opvoeding van de smaak van het publiek? Het is een proces op lange termijn en de methodiek roept allerlei problemen op. Het is met de „slechte” film als met zovele andere zaken. Economische belangen bewegen zich op een terrein, dat – wat de film betreft – óók te maken heeft met geestelijke volksgezondheid en opvoeding. Andere voorbeelden zijn de volksgezondheid en de belangen van de handel in tabak en alcoholica. De reclame voor deze laatste produkten heeft zeer vele mogelijkheden, de „anti-propaganda” in het belang van de volksgezondheid krijgt geen voet aan de grond.

De christelijke econoom dr. T. P. van der Kooy heeft zich in zijn boek „*Om welvaart en gerechtigheid*” (Wageningen, 1955) afgevraagd welke toekomst de mensheid tegemoet gaat. Hij merkt dan op:

„Al deze vragen culminerend tenslotte in de roep: wat zal er van onze menselijke waardigheid worden? Want het is zo langzamerhand wel duidelijk, dat de economische ontwikkeling een beslissende wending in het lot der mensheid kan teweegbrengen. Het is dus hoog tijd dat de vraag: wat dunkt u van de mens? ook op economisch gebied met klem aan de orde wordt gesteld.”

In zijn intreerede „*De zin van het economische*” (Kampen, 1950) zei dr. Van der Kooy: „Iedere levensstijl berust op normen en richtlijnen voor de menselijke doelstellingen. Het menselijk handelen kan alleen economisch doelmatig zijn, wanneer de schaal van doeleinden

in overeenstemming is met een harmonische levensstijl.”

Niet alleen christenen, ook andersdenkenden, zien zich tegenover deze problematiek geplaatst. Hier rijzen vragen over de mens, zijn bestemming en levensvervulling. Deze vragen raken niet alleen óns in de westerse wereld. Het is duidelijk, dat ook achter het ijzeren gordijn – waar aan politiek en economie nog steeds de hoogste rangorde in de hiërarchie van waarden wordt toegekend – de technische en maatschappelijke ontwikkeling de geesten niet onberoerd kan laten. De antropologie, de inzichten over de mens en zijn levensdoel, zullen zich daar niet langer kunnen baseren op afgesloten Leninistische dogmata, welke allerlei nieuwere diepte-psychologische, wijsgerige en sociologische inzichten miskennen. De problemen van de moderne mens in een dynamische maatschappij zijn niet met eenvoudige formules op te lossen. (De idealisten van een halve eeuw geleden hadden het in dit opzicht gemakkelijker, althans dat dachten zij.)

Ook in onze kring is doordenking van allerlei hedendaagse maatschappelijke vraagstukken broodnodig, al zullen er verschillen in inzicht blijven. Zeker is, dat de tijd van de gemakkelijke leuzen en de simpele dogma's, óók op maatschappelijk gebied, voorbij is.

P. Krug

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Redactiesecretaris: P. W. van der Vliet, Zocherstraat 35, Amsterdam - W.I., telefoon 122596

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

*Nog is de verrukking van de geurende lente
Niet tot ons gekomen,
Nog zijn de ravijnen gevuld met sneeuw,
Nog ratelt in het morgenrood de wagen
Over de bevroren weg.*

*Nauwlijks nog warmt de zon ons
rond het middaguur,
En zet in vurig rood de linde op de hoogte,
Door de zwakgelende berk schitteren
haar stralen,*

*En de nachtegaal waagt het nog niet
In de aalbessenstruik een lied te zingen.*

*Maar reeds is er een levende tijding
van wedergeboort'*

*In de vluchten van kraanvogels,
En hen volgend met de ogen,
Staat daar een schoonheid van de steppen
Met een winterse bloes op de wangen.
A. Fjet (1820-1892)*

Het hoofdthema van Fjet's gedichten is altijd weer de schoonheid en de harmonie van de natuur, zoals ook blijkt uit het hier vertaalde gedicht. „De kunstenaar is slechts één kant van de dingen dierbaar: haar schoonheid,” schreef deze Russische dichter, die in zijn esthetische opvattingen sterk de invloed van Schopenhauer onderging. Ook liefde en dood vormen thema's van zijn poëzie, die gedragen wordt door een pantheïstische levensvisie. P. Krug

... Juli en augustus waren de maanden van de Grote Vrees.

De mensen waren bang en wisten eerst niet waarvan, of waarvoor. Niemand wist, waar het vandaan kwam, maar iedereen wist plotseling toch wat het was: de boeven komen! Wie die boeven waren, vanwaar ze zouden komen en wanneer precies, wist men weer niet, maar dat ze op het punt stonden te komen, stond vast. In Gu  ret (Fr.) noemde men nog jaren later de 29ste juli de dag van de schrik.

Plotseling, om vijf uur in de namiddag, wist men het: ze kwamen er aan! De vrouwen renden de stad uit en verstopten zich in de bossen; de mannen grepen hun wapens en trokken naar het stadhuis. Men zond boodschappen naar de nabije dorpen, 8.000 helpers stroomden de plaats binnen, de spanning steeg ten top, de stad was op alles voorbereid... verspieters werden uitgezonden, eerst waren de berichten verward, maar op de duur bleek, dat er geen boeven waren en ieder keerde weer naar huis en naar zijn bezigheden terug.

Dat was in Frankrijk, in de eeuw van de Rede.

Een paar honderd jaar eerder, in de tijd dat onder de intellectuelen het humanisme in de mode kwam, was er een nonnenklooster in Duitsland, waar een non de onweerstaanbare neiging kreeg haar medenonnen te bijten. Het viel in de smaak, binnen een week beet er iedereen iedereen en de mode verspreidde zich, over de kloosters in de buurt, naar andere hertogdommen, over Duitsland, naar Holland, naar Frankrijk, naar Italië.

Er waren toen ook de flagellanten, die met ontblote rug, geselend door de stad trokken en wie erdoor gegrepen werd, deed mee, in de lange rij, geselend en gegeteld wordend, van stad naar stad.

En zo waren er meer, naaktloop-epidemieën en danswoedes. Ook gesublimeerdere vormen, tulpenhandel en goudkoorts of gruwelijker manifestaties, heksenprocessen en lynchpartijen.

In al die gevallen is er een soort afwijkend gedrag; iets dat men eigenlijk nooit doet, of nooit doen mag, of misschien altijd wel had willen doen, ziet men door anderen doen en men kan het niet laten, men overlegt niet, luistert niet, aarzelt niet, door een diepe drang gedreven, gepaard met gevoelens van overgave en bevrijding stort men zich in het bijten, slaan, gillen, rennen of welke vorm van collectief gedrag ook. Het is altijd iets, dat in groepen gebeurt en altijd iets, waarbij redelijk overleg geen rol meer schijnt te spelen, vandaar de naam: massahysterie.

Wie er niet, of niet meer, door aangetrokken is, is geneigd het als een kwaal te zien, een kwaad, waardoor persoon en samenleving schade lijden. Maar er is wel een zekere marge: men is milder als de hysterie een *richting* uitgaat, waardoor op dat ogenblik wenselijke doelen worden gediend.

Als onder invloed van Peter van Amiens dui-zenden onder de „*Dieu le veur*” het kruis op de schouder hechten en Oostwaarts trekken om onder ontzettende moordpartijen ergens een graf te bevrijden, staan vele tijdgenoten en nakomelingen goedkeurend te knikken. Dat gebeurt ook wel bij andere vormen, bij pogroms, bijltesdagen, cup-finals en de actie „Open het Dorp”.

Het is moeilijk om een dergelijk politiek element niet in de beoordeling te laten insluipen, toch heeft het verder met de omschrijving niets te maken, massahysterie is massahysterie, zowel in de Bartholomeusnacht als op Vastenavond.

door Dr. P. Thoenes

Het is verder een verschijnsel, waar we bijzonder weinig van weten. Waarom het plotseling uitbreekt, hoe hoog het op zal laaien, wanneer het weer af zal ebben, het is onvoorspelbaar.

Natuurlijk heeft de wetenschap zich er wel mee bezig gehouden. Het hele verschijnsel is zo belangrijk, zo frequent, zo ingrijpend, zo intrigerend, zo raadselachtig, dat men het eenvoudig niet laten kan naar verklaringen te zoeken. Maar het is moeilijk wetenschappelijk te benaderen. Dikwijls is de uitbarsting voorbij als men komt kijken en moet men het met nieuws uit de tweede hand doen. En die tweede hand is zelden objectief, meestal is ze betrokken, ze is trots op wat er gebeurd is, of schaamt zich er voor.

Meestal blijkt de hele achtergrond uitermate complex; kent men die voldoende, dan is men meestal partij; is men objectief buitenstaander, dan weet men er vaak niet genoeg van.

Wat zijn de drijfveren waardoor mensen in een vervoering kunnen geraken die leidt tot aggressief gedrag?

Is het uitsluitend een massa-verschijnsel, of kan de negatieve invloed ook vat hebben op afzonderlijke individuen, bij wijze van psychische infectie?

Is het voldoende dat de mens een stel-sel van normen kent dat hij als leefwijze behoort te hanteren, of dient hij zich ook inzicht te verschaffen in de menselijke neigingen van destructief karakter?

Kunnen wij op enige wijze een lering trekken uit de extreme reacties op de bij ieder wel bekende T.V.-uitzending?

Deze vragen stelden wij aan dr. P. Thoenes, die in bijgaand artikel zijn antwoord geeft.

Het zou erg leerzaam zijn, als de situatie experimenteel te maken was. Het vergelijken van, onder van te voren uitgezochte en bepaalde omstandigheden, opgeroepen, massahysterietjes echter mag wetenschappelijk aantrekkelijk lijken, maar is ethisch niet geoorloofd. Wellicht is het ook een gevaarlijke wetenschap, de een zal er hysterie mee bestrijden, de ander zal het maar al te graag (en de geschiedenis is niet zuinig met voorbeelden van artistiek gehanteerde massahysterie) voor eigen doeleinden gebruiken.

Natuurlijk weet men wel iets, het verschijnsel is b.v. erg algemeen; zowel mannen als vrouwen, kinderen als grijsaards, blanken en zwarten, intellectuelen en arbeiders, zijn er vatbaar voor. Misschien de ene groep wat meer dan de andere, maar die verschillen zijn dan toch zo klein, dat er geen algemeen geldige uitspraken over bekend zijn.

Merkwaardig genoeg is het niet nodig, dat de patiënten in sp   al in grote aantallen bij elkaar zijn, op een slagveld, in een stadion, op een boot, of in een kerk.

Is het grote ogenblik er, dan, men vergeve de weinig wetenschappelijke uitdrukking, „*zit het in de lucht*”. Men wordt er wakker van, kruipt uit zijn kelder, zijn kamer, zijn werkplaats en wordt ergens heengezogen. Dat ergens heen is dan altijd naar elkaar. Of beter gezegd, w  s altijd naar elkaar.

Er zijn moderne vormen van hysterie, die door de krant, de radio of de televisie b.v. kunnen worden gewekt, waarbij het de ongeluk-kigen niet mogelijk is een ontmoeting te bedenken, men kan niet allen altijd naar de Dam.

Omdat men een surrogaat zoekt, gaat men dan toch iets doen, doordat het natuurlijk verzamelen en ontladingspunt wordt onthouden, soms zelfs in verhevigde vorm.

Men gaat dan opbellen, familieleden of kennissen, of als het enigszins kan, directe slachtoffers. Omdat zo'n verbinding via een telefoonlijn maar miserabel is (en ook wel veilig) reageert men heel hevig en probeert tot ontlading te komen door het uiten van vreselijke dreigementen.

N  g moeilijker heeft degeen het, die het contact moet krijgen via het schrijven. Door een telefoon kan men tenminste nog ongearticuleerd en ongeremd schreeuwen, maar het schrijven is zo'n rationeel en afgeleid proces, dat het hevigste woord nog niet erg genoeg is, om maar klaar te kunnen komen. Wie dan in hoge nood zit, gaat uitwerpselen over de post sturen.

Merkwaardig is ook, dat de hysterie altijd weer over gaat. Het gaat óók over, als het irritatiepunt, dat aanleiding leek tot de uitbarsting, eigenlijk nog gewoon aanwezig blijft.

Een enkele maal krijgt men zelfs de indruk, dat bepaalde slachtofferspecimina gespaard worden, althans niet radicaal verwijderd, om nog iets over te houden voor een volgende keer. Dat

ahysteriemassahysteriemassahys

is mede de oorzaak dat de analisten van massahysterie zo geneigd zijn om te vermoeden, *dat het gekozen onderwerp bijna een zekere toevalligheid heeft en dat men voor de verklaring van het verschijnsel zoeken moet naar dieper liggende oorzaken.*

Ook over die mogelijke oorzaken is al veel geschreven. Over het algemeen is men geneigd daarbij een onzekerheidsmoment te beklemtonen. De betrokken groep veronderstelt men te worden geplaagd door diepgewortelde, en toch misschien slechts vaag bewuste twijfels. De angst voor het andere ras, de andere klasse, voor het andere volk, of kort en goed: voor de toekomst.

Nu, iets zal daar wel in zitten. Onze hooggeroemde redelijkheid reserveren we meestal voor ogenblikken, waarop we rustig gezeten en welgevoed mogen spreken over dingen, die we goed kunnen overzien of waar we in feite niet zo essentieel bij betrokken zijn.

Ook de vergelijking met wat uit de psychiatrie bekend is over de hysterie als individueel verschijnsel doet vermoeden, dat er sprake kan zijn van slecht verwerkte of verwerkbare angsten. Over welke angsten het dan moet gaan en wat dan de oorzaak is, dat ze zich op die éne bepaalde manier gaan ontladen, weten we vrijwel niets.

En waar de diagnose nog zo in de kinderschoenen staat, is over de therapie wel héél weinig te zeggen.

Op zichzelf schijnt het in ieder geval weinig zin te hebben in dit verband, in de opvoeding het rationele denken en handelen eenzijdig te stimuleren, misschien is het wel goed, dat nog eens voor een humanistisch lezerspubliek te beklemtonen. Dat rationalistische element is al een veel grotere rol gaan spelen in ons leven dan vroeger en als dat werkelijk van belang zou kunnen zijn, dan zouden de meest gerationaliseerde culturen ook een lagere frequentie van massahysterie moeten hebben. Toegegeven, dat die frequentiemeterij ook niet eenvoudig is, kan toch wel ruw berekend gezegd worden, dat er bijzonder weinig redenen zijn om hypothesen op te stellen over de hysteriedempende werking van een redelijkheidstraining.

Deductief gesproken, zou men zelfs kunnen veronderstellen dat een dergelijke training toegepast in een in feite niet langs rationele weg

geregelde en te doorgronden samenleving diepe onzekerheidsgevoelens, met alle gevolgen van dien, kan oproepen.

De theoretische mogelijkheid om in de praktijk aanleidingen te vermijden, die tot uitbarstingen kunnen leiden, is evenmin verwezenlijkbaar. Het is immers volkomen onduidelijk, wat de aanleiding kan zijn. Een televisieuitzending van een type, dat in Engeland ongemerkt verloopt, leidt in Nederland – en zoveel minder nuchter dan de Engelsen zijn we toch niet – tot een mild massahysterietje. Diezelfde Engelsen hebben dan weer raceriots met Jamaicanen, in een tijd, dat wij onze Ambonezen ongemoeid laten.

Weliswaar kan men nu ook weer niet zeggen, dat alles wel aanleiding voor een uitbarsting kan zijn, maar men kan wel stellen, dat de mogelijke variatie zo groot is, dat het voorlopig weinig zinvol lijkt om daar nu aan te gaan dokteren.

Wil men echt er iets aan doen, dan zal men oorzaken moeten opsporen en wegnemen.

Ofschoon dat ongelooflijk moeilijk is en tot allerlei hoogst ongedachte consequenties zou kunnen leiden, meen ik toch, dat daar op de duur mogelijkheden liggen.

Maar zelfs als dat zo is, zullen we toch voorlopig er genoeg mee moeten nemen om te leren met het verschijnsel te leven. Denkend in het kader van een persoonlijke taak en een eigen verantwoordelijkheid is het dan al veel gewonnen als ieder van ons verstandig met eventuele patiënten omgaat.

U moet zo'n mens niet willen verdoemen, opbergen, of kruisigen. U moet hem/haar met een groot gevoel van verwantschap tegemoet kunnen treden, wat méér is dan tolereren, en een gesprek over de essentiële dingen des levens op gang kunnen brengen, zonder als missionaris te willen fungeren.

Wat het missionarisaspect betreft, het gaat ook niet over verre vreemde groepen. Massahysterici wonen vandaag de dag in ons eigen land, onze eigen stad, onze eigen straat, ja, wellicht in ons eigen huisje (zetter! huisje hoor, niet huidje, ik zou aanleiding kunnen geven tot massahysterie). Wie behoefte heeft het verschijnsel te bestrijden, heeft het geluk zijn werkterrein bijzonder dichtbij te hebben.

na veel Zijpe en Renesse werd er in volle Eendracht besloten toch maar naar een nieuwe naam te zoeken.

Op z'n Zeeuws namen ze in Katseveer eerst iets stevigs in, doken vervolgens in Rilland gezamenlijk in het Bath, hielpen elkaar bij het Borsselen van de in het gevecht smoezelig geworden kleding, luidden plechtig de klokken van Arnemuiden en toen waren de Schelpen Hoeken er wel af.

Volgens het laatste nummer van het Mededelingenblad (ik kan het niet helpen, het ding héét nog zo!) zijn er al enige suggesties voor een nieuwe naam bij de redactie binnen gekomen. Wat zegt u bij voorbeeld van „Humaniël”? Die naam komt van de heer Brons. 't Lijkt mij wel iets voor een Verbondsheilige. Nu moet ik wel oppassen, want „Zo is het toevallig...” enz.!”

Bepaald een trouwaille vind ik de naam „Mens, mens!” De inzender of inzendster zet er als toelichting bij: Zeeuwer kan het niet! Zo begon mijn vroegere buurvrouw als ze wat belangrijks mee te delen had: „Mens, mens! Wat ik nou gehoord heb!” En dan kwam het.

U ziet, ze zitten daar in de Delta al druk te Vliissingen naar een nieuwe naam voor hun maandblad (de oude naam noem ik niet meer!) en wij Schouwen van verre vol belangstelling toe. En vol vrouwen, want als de Sluis in de Biervliet eenmaal opengaat...

Nou, succes hoor en... Cadzand er over!
Styllet

(slot van pagina 1)

haast me er aan toe te voegen dat dat overigens door de minister niet zo gewild is.

De militairen die straks geestelijke verzorging vanwege het Humanistisch Verbond wensen zullen daartoe, als zij meerderjarig zijn, een schriftelijke verklaring bij hun commandant moeten indienen. Als zij minderjarig zijn moeten hun ouders of voogden dat doen.

Militairen die een godsdienstige geestelijke verzorging wensen te ontvangen behoeven zo'n verklaring niet af te geven.

Dit punt is in genoemde nota gekomen omdat de vertegenwoordigers van de kerken in de commissie die de minister hierover moest adviseren op een andere grondslag niet wensten mee te werken.

De verdraagzaamheid waarover wij boven spraken is dus bepaald niet zonder „schönheitsfehler”.

Dit discriminerende punt zal ons, vooral in de eerste jaren, veel moeilijkheden bezorgen. Om maar één punt te noemen, er zullen een aantal militairen zijn die wel graag humanistische geestelijke verzorging ontvangen maar die, als ze daar thuis eerst een briefje voor moeten vragen, er liever van af zien. Natuurlijk kan men stellen dat deze mensen dan blijkbaar een humanistische verzorging niet zo graag willen maar wie de jonge mensen van deze tijd kent weet dat sommigen zo zullen reageren. Het resultaat zal dan zijn dat ze óf bij de protestante verzorging terecht komen óf geen geestelijke verzorging zullen ontvangen wat nu juist geen van beide hun bedoeling was.

Deze schriftelijke verklaring zal ons ook noodzaken om een regelmatige en zeer grote bekendheid aan deze regeling te geven omdat het anders vele malen zal voorkomen dat militairen menen humanistische geestelijke verzorging te kunnen krijgen maar dat ze daarin teleurgesteld zullen worden omdat ze de schriftelijke verklaring niet bij zich hebben.

Wij willen thans reeds een beroep doen op allen die dit lezen om te zorgen dat militairen en hun ouders op de hoogte raken van deze situatie; wij zullen zorgen dat de tekst die deze verklaring moet bevatten bij een ieder in onze kring bekend kan zijn.

Misschien dat niet ieder in onze kring de invoering van humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten met evenveel enthousiasme tegemoet ziet. Wij denken met name aan de pacifistische leden van het Verbond.

Toch menen wij te mogen stellen dat deze leden van het Verbond zolang er nog jonge mensen verplicht onder de wapenen worden geroepen er mee zouden kunnen instemmen dat deze jonge mensen in hun moeilijkheden worden bijgestaan door raadsleden.

Een dergelijke geestelijke hulp houdt namelijk geen keuze in voor of tegen de aanwezigheid van strijdkrachten in Nederland. De geestelijke verzorger van militairen is bereid jonge mensen in hun noden bij te staan zolang de Nederlandse overheid hen oproept tot de militaire dienst. Het mag zijn dat een geestelijke verzorger ook zijn eigen mening heeft over de noodzakelijkheid van die strijdkrachten, maar dat heeft met zijn raadsmansschap als zodanig niet zoveel te maken. Hij doet zijn werk omdat er mensen zijn die hem nodig hebben. Met het doen van dit werk spreekt hij geen oordeel uit over het instituut waar binnen dit werk moet worden verricht. Het spreekt overigens vanzelf dat hij geen activiteiten zal mogen plegen die schadelijk zijn voor dat instituut. Pacifistische en militaristische propaganda zijn beide voor de raadsman uit den boze. Hij is trouwens überhaupt geen propagandist maar geestelijk verzorger. Er is een nieuwe vorm aan de humanistische geestelijke verzorging toegevoegd. Eigenlijk is er maar één wens die we mogen hebben: Dat deze nieuwe raadslieden werkelijk iets zullen kunnen betekenen voor de menswording van hen die zich aan hun zorgen toevertrouwen.
H. Lips

Stijlmijmerij

Wat ben ik begonnen? In een vorige Stijlmijmerij nam ik een aardig nieuwtje over uit het „Mededelingenblad” van ons gewest Zeeland en ik liet me daarbij de opmerking ontvallen: „Bedenken jullie eens een leukere naam!” Voor dat blad dan.

Ja, en toen was de Hont los. Zeeland belegde onmiddellijk een gewestelijke besturenvergadering (zeer goed bezocht!) om dat punt te bespreken. En het schijnt er in het begin nogal warm te zijn toegegaan. Kreten als „Waar bemoeit die Styllet zich mee? Wij steken onze Terneuzen toch ook niet in zijn zaken!” en „Dat gaat toch wel alle Perkpolders te buiten!” en „Die vent zoekt Spijkenisse op laag water!” schalden door de zaal. Naar verluidt heeft iemand in het tumult nog een Sas van Gent opgelopen dat-ie stond te Wemeldingen. En een ander moest Walcheren bij de gedachte die oude vertrouwde naam overboord te moeten zetten. Maar na enige fikse klappen voor z'n Veerse Gat verklaarde hij zich toch bereid een paar Veere te laten.

Ik zei u al dat het er warm toeging, maar niettemin liepen me de koude Grevelingen over de rug toen ik het las.

Enfin, na veel rakken en kreken keerde de stemming gaandeweg. Hier en daar werd er al eens nadenkend op de Kruiningen gekrabbd en

Een opinieblad lezen?
Elke vrijdag verschijnt
VRIJ NEDERLAND. Neem
een proefabonnement
voor 10 weken à f 3.-

BON

Naam _____

Adres _____

Woonplaats _____

Handtekening _____

voor een proefabonnement van tien weken op
 Vrij Nederland. De kosten hiervan bedragen f 3.-

VRIJ NEDERLAND - RAAMGRACHT 4
AMSTERDAM - POSTGIRO 13 51 76

woningruil? betrekking gezocht?

plaats een kleine advertentie in **MENS EN WERELD!**

een cursus

SPREKEN IN HET OPENBAAR

is nog juist het enige wat u nodig heeft om in uw leven te slagen. Deze leergang biedt u de mogelijkheid om uw **spreekangst, blozen, examen- en autoriteitsvrees, angsttranspiratie, hartkloppingen, verlegenheid, schroom, nervositeit** en andere **remmende invloeden** te overwinnen. Het vormt uw persoonlijkheid en in uw optreden wordt u **positiever**, waardoor u straks in staat zult zijn om op ongedwongen en natuurlijke wijze uw woordje te kunnen en te durven doen in gezelschap, bij een feestje, op een vergadering, tijdens staf-, verkoop- en relatiebesprekingen, jubilea in bedrijf e.d.

In vele plaatsen van ons land lieten zich duizenden dames en heren voor deze cursus inschrijven. Geen wonder, onze jarenlange ervaring (met particulieren en met kadergroepen uit bedrijven en overheidsinstellingen) garandeert iedere deelnemer succes, zowel voor

Directie-leden, topfunctionarissen in bedrijven, vertegenwoordigers, middenstanders, kantoor- en winkelbedienden, rijks- en gemeente-ambtenaren als voor verenigings-voorzitters, presidenten, sociale werksters, privé-secretarissen, onderwijzend personeel etc.

Voor hen, die meer willen verkopen, hun omzetten willen opvoeren, promotie willen maken of boven de massa willen uitkomen is deze cursus **het middel** om elk gewenst doel te bereiken. Wilt u hierover iets meer weten?

*Vraag dan nog heden onze brochure aan.
 In september beginnen de nieuwe cursussen.*

INSTITUUT RHETORICA DORDRECHT
 KANTOOR: VISSTR. 19 - POSTBUS 144 - TEL. 01850-7283

Humanistisch Kinderhuis „Ellinchem” te Ellecom zoekt:

- 1. pl. v. leidster voor paviljoen met 13 kinderen**
- 2. kinderverzorgster**

Gewenst voor functie onder 1:

leeftijd 23 jaar, opleiding A diploma kinderbescherming;

voor functie onder 2:

leeftijd 19 jaar, opleiding huishoudschool kinderverzorging en/of diploma centrale raad.

Geboden:

Salariëring overeenkomstig salarisrapport Haeck, vakantietoelage 4 %, 18 dagen vakantie per jaar, in principe 5-daagse werkweek.

Sollicitaties aan de directie, Zutphensestraatweg 38, Ellecom (Gld.).

De verzekeringsindex van alle INDEXBENADERINGS-polissen is thans gesteld op het indexcijfer 1962 van het C.B.S., zijnde 127 (1961 was 123),

Sinds 1958 zijn de verzekerde kapitalen verhoogd met 8,55% en in **koopkracht gelijk gebleven**. Wilt u hiervan meer weten, vraagt dan inlichtingen en brochures.

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPIJ

STADHOUDERSKADE 1a. AMSTERDAM Telefoon 020-18 55 55

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Er zijn minstens 6000 redenen om bij het samenstellen van uw reclame-budget aan Mens en Wereld te denken.

Het orgaan van een actieve organisatie is altijd een belangrijk communicatiemiddel en als zodanig een ideaal advertentiemedium.

Uitgebreide technische gegevens en de advertentietarieven zenden wij u gaarne toe.

Advertentie afd. Mens en Wereld, Bart Poetsstraat 26 IV, Amsterdam. Tel. 020 - 19 12 09.

IK denk er ZO over

Loonbeweging en Humanistische beweging

In uw blad van 7 december is een artikel geplaatst van de hand van A. A. van Ameringen, getiteld: *Loonbeweging en humanistische beweging*. Daar er van redactiewege verder niets aan wordt toegevoegd, neem ik aan dat u met de strekking ervan akkoord gaat. Als lid van het Hum. Verbond en regelmatig lezer van ons orgaan weet ik dat M. en W. geen politiek discussieblad is. Vele politieke en niet-politieke stromingen maken deel van het Hum. Verbond uit. De uitspraak van wijlen Sam de Wolff, dat humanisme zonder socialisme een holle koker is, wordt als zijnde te extreem, niet onderschreven.

Op gevaar van beschuldigd te worden van de politiek binnen het Verbond te willen smokken, neem ik de vrijheid enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van het artikel in M. en W. In dit artikel wordt n.l. een verwijt aan het adres van de vakbeweging gemaakt, die tot een van de strijdende partijen gerekend wordt.

Als je de hele loonpolitiek na de bevrijding nog eens overdenkt, dan zal het een ieder toch wel opvallen, dat het juist de vakbeweging, die deze politiek voorstond, was die bij de verdeling van de welvaart steeds in sterke mate rekening heeft gehouden met de niet-productieve groepen in ons volk.

De loonbeheersing, die de vakbeweging heeft voorgestaan en die in zekere zin ook een prijsstabilisatie gedurende een groot aantal jaren heeft teweeggebracht, was er mede op gericht de rentetrekken niet te zeer achter te laten komen bij de rest van het volk.

Denk ook eens aan de moeilijkheden, die de vakbeweging dit jaar heeft gehad met de 2,7 % loonsverhoging en de stakingen die in Amsterdam en andere steden daarvan het gevolg waren.

De werknemers vonden deze 2,7 % te gering,

Lezingen voor de radio

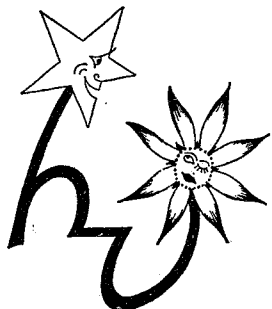
2 febr. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

4 febr. AVRO 16.00 uur: J. Pasman: „Het humanistisch bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden”.

9 febr. VARA 9.45 uur: Mevr. D. Roethof-Ensing: „Leven de ouders van Ot en Sien nog?”

16 febr. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: nog niet bekend.

23 febr. VARA 9.45 uur: A. Treurniet: „Mag ik zo vrij zijn?”

„Wij zijn géén Dis-genoten”

in wezen ging het echter om een loonkostenstijging voor de bedrijven van 6 à 7 %.

Bij de verdeling van die 6 à 7 % is een belangrijk deel van de economische ruimte besteed voor de sociale verzekering. Een deel van de ruimte werd o.a. besteed aan de premie voor de interimwet voor de invaliditeits-rentetrekken.

Is het betoog, dat in het artikel geleverd wordt, wel volkomen gerechtvaardigd als men bedenkt en ziet welke overeenkomst in de Stichting van de Arbeid getroffen werd bij de laatste loononderhandelingen? Eén van de punten was, dat de uitkeringen voor alle rentetrekken en ook de AOW-ers met 10 % zouden moeten stijgen en wel per 1 januari 1964. Dit betekent, dat al deze groepen de 10 % eerder ontvangen dan honderdduizend werknemers in het land. Er zijn honderdduizenden die per 1 januari j.l. maar 5 % kregen, die door de prijsstijgingen al achterhaald zijn en pas per 1 april 1964 op een tweede 5 % kunnen rekenen.

Voorts wil ik er op wijzen, dat de vakbeweging en de Stichting van de Arbeid met het stellen van die 10 % per 1 januari voor alle rentetrekken en de AOW-ers, en waarmee de werkgevers akkoord gingen, de regering voor een fait accompli heeft gesteld en in wezen de vakbeweging hier heeft ingegrepen in het werk van het parlement. De regering heeft er 12 % van gemaakt, hetgeen de vakbeweging van harte heeft toegejuicht. De vraag kan echter gesteld worden of dat ook gebeurd zou zijn, indien de vakbeweging niet begonnen was in het pakket van eisen deze 10 % voor de rentetrekken en AOW-ers op te nemen.

Tenslotte wil ik er op wijzen, dat het de vakbeweging ook is die zowel in zijn actieprogramma als naar buiten reeds gedurende meer dan een jaar vecht voor een minimum-inkomen voor de AOW-ers. Natuurlijk is een aantal groepen onbereikbaar, zoals die, die van alimentatie moet leven, enz.

Ik meen, met hetgeen ik heb aangetoond over de verrichtingen van de vakbeweging ten bate van de vergeten groepen, de bewering, dat het tekortschieten in menselijke verantwoordelijkheid in het kamp van de strijdende partijen, die zich hebben dood gestaard op hun eigen materiële belangen en niet de minste belangstelling aan de dag hebben gelegd voor een groep, die zich ongewapend op het slagveld bevond, zoals Van Ameringen in zijn artikel probeert te suggereren, volkomen onjuist blijkt te wezen.

Kritiek op de vakbeweging is natuurlijk toegestaan, daaraan heeft het de laatste tijd ook niet ontbroken, maar dan moet men met kennis van zaken over die dingen, waarmee men het niet eens is, schrijven. Als men er over schrijft op de wijze zoals Van Ameringen dit doet, komt de neiging op om dan een oude marxistische leuze te memoreren, namelijk, dat het maatschappelijk zijn het bewustzijn bepaalt.

Ik hoop, dat u in mijn reactie op het artikel van Van Ameringen aanleiding mag vinden mijn zienswijze in uw blad weer te geven.

H. A. Planque

Onderschrift

De inzender heeft mijn artikelje verkeerd gelezen als hij daaruit een aanval op de vakbeweging destilleert. Daarvoor sta ik veel te positief tegenover de vakbeweging en voel ik mij te veel aan haar gebonden. Daar ik een vrij beroep beoefen, vormt dit wel een conflict tussen mijn maatschappelijk zijn en

mijn bewustzijn, maar ik heb daar bepaald minder last van dan een Marx-epigoon die over zo'n probleem zou gaan piekeren.

Naar mijn mening ligt de verantwoordelijkheid voor de inflationistische loon- en prijs-spiraal meer bij het bedrijfsleven dan bij de vakbeweging. Wat mij tegenstaat, is dat men bij de strijd over de nieuwe loonronde de enkele tienduizenden over het hoofd heeft gezien, die geen automatische compensatie krijgen voor de vermindering van hun nominale inkomens.

Natuurlijk verheug ik me erover, dat de ontvangers van sociale uitkeringen al in zo'n vroeg stadium recht gedaan is. Hun inkomens zouden volgens het systeem van de wetten toch wel naar boven getrokken zijn, maar met een zekere vertraging en zulks heeft men dit keer op royale wijze voorkomen. Niet echter heeft men gedacht aan degenen, die geen dupe zouden kunnen worden van een vertraging, maar van de volledige afwezigheid van enige bescherming van hun belangen, hetzij wettelijk of maatschappelijk. Toch is het in het geheel niet denkbeeldig dat bij toekomstige – en niet onwaarschijnlijke – herhalingen van dit loonproces voorzieningen zouden worden getroffen, die ook de positie van deze groepen wat beter zouden beschermen. Daar zijn geen al te grote offers voor nodig, maar enige constructieve verbeeldingskracht ten aanzien van de behoeften van deze zwakkere groepen. Met iets meer praktisch humanisme zou het Nederlandse volk ook dit restant aan onrechtvaardigheid kunnen uitwissen en verder ongestoord zijn welvaartsroes kunnen beleven.

In memoriam

Op 15 januari stierf, tachtig jaar oud, de directeur van Van Loghum Slaterus' Uitgeversmaatschappij, Johan Leonard van Tricht en het is passend om hem, ook en vooral in M. en W., te herdenken. Zijn verdiensten voor het humanisme in Nederland; vóór de oorlog als uitgever van „De Stem” onder redactie van Just Haveelaar en Dirk Coster, na de oorlog als initiatiefnemer van tal van humanistische uitgaven van boeken en periodieken, zijn groot en blijvend, want wat hij gekeurd had en een uitgave waardig gekeurd was altijd van bijzonder gehalte.

In dit keuren op niveau, gebaseerd op een ontzaglijke eruditie, een fijne smaak, een helder inzicht lag zijn grote kracht. Hij was de geleerde uitgever die de kern proefde van al wat onder zijn ogen kwam. Van Tricht was een cultuurmens als weinigen en hij was een man aan wie het oude Romeinse humanitas ideaal trek voor trek gedemonstreerd kon worden. Hij was vriendelijk van gemoed, was vol tact in de omgang, had een open geest voor al wat mensen bewoog, had een verfijnde levenswijze, waarin de feestelijkheid en de vreugde een rol speelde. Daar kwam dan bij, dat Van Tricht een bijzonder scherp verstand had en een gave tot helder formuleren als maar weinigen bezitten. Aan hem is een essayist verloren gegaan omdat hij de essays van anderen bezorgde. Ik denk niet, dat hij ooit vijanden heeft gehad al was hij allerminst een karakterloze allemansvriend. Onkreukbaar eerlijk en oprecht, was knoeien, in welke vorm ook, hem een gruwel.

Hij behoorde tot degene, die de wereld van het geloof en de wereld van het humanisme kenden en die daardoor kunnen afwegen en oordelen. In volmaakte harmonie deed Van Tricht dat, al had hij, principieel en bewust, afscheid van domineesland genomen.

De wereld van het boek verliest in hem een der kundigste en geleerdste uitgaven; de wereld verliest een zeer crimabel en diepzinnig mens en het humanisme verliest in hem een man, die het cultuurideaal van de autonome mens dicht genaderd was.

H. B.

RECHERCHES

OP PRIVÉ EN ZAKELIJK GEBIED

- bedrijfscontroles
- informaties
- vertrouwelijke opdrachten

Recherchebureau G. HOFFMANN

WERKZAAM IN BINNEN- EN
BUITENLAND
Deurloostraat 70 - Amsterdam - tel. 79 20 05

In het **PROVINCIAAL ZIEKENHUIS**
nabij **Santpoort (Gem. Bloemendaal)**

kunnen worden geplaatst enige

LEERLING-VERPLEEGSTERS

ter opleiding voor het Staatsdiploma B.

Bruto-salaris per maand (ongeacht de leeftijd)

Eerste-jaars f 201.- } boven het genot van kost,
Tweede-jaars f 219.- } inwoning, geneeskundige be-
Derde-jaars f 255.- } handeling, bewassing etc.

Ook 17-jarigen kunnen in aanmerking komen.

Zij kunnen een praktische vooropleiding volgen tot zij 18 jaar worden.

Een gemiddelde 5-daagse werkweek van 45 uur is ingevoerd.

MULO, Voortgezet onderwijs, IVIO-diploma dan wel Huishoudschool strekken tot aanbeveling.

Eenmaal per 14 dagen vergoeding van reiskosten voor bezoek aan ouderlijke woning.

**RUIME EERSTE AANSCHAF VAN
UNIFORMKLEDING VRIJ**

Bij eventuele oproep vergoeding van reiskosten, ook voor één van beide ouders, die de minderjarige sollicitante wenst te vergezellen. Schriftelijke sollicitaties onder letters LV te richten aan de Eerste Geneesheer-Directeur

NRC

NIEUWE ROTTERDAMSE COURANT

gezaghebbend
landelijk dagblad

ongelofelijk!

géén opruiming, maar...

'n spik-splinter-nieuwe

kofferschrijfmachine

„KOLIBRI DE LUXE”

Contant f 212,- of 18 maal slechts f 12,50 per maand

Een propaganda-offensief voor de precisie-produkten van de wereldberoemde Erika-schrijf-machinefabrieken

De wereldfaam van deze fabrieken plus de reputatie van de A.P.-Kantoormachinehandel zijn een dubbele waarborg voor kwaliteit én ... service!

KOLIBRI DE LUXE, compleet in fraaie tas f 212,-, of 18 maandelijks termijnen van f 12,50

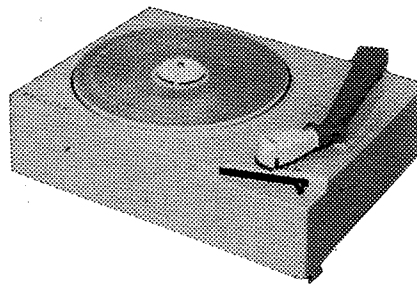
BESTEL NU ▶ Zend mij s.v.p.
de Kolibri de Luxe à f 212,-
Ik betaal: contant bij aflevering / in 18 mnd. term. van f 12,50 / per giro
INVULLEN ▶ / per kwitantie /
(S.v.p. doorhalen wat niet bedoeld wordt)

UITKNIPPEN ▶ Naam: .....
Adres: .....

EN OPZENDEN ▶ Woonplaats: .....

AAN DE A. P.-KANTOORMACHINEHANDEL, HEKELVELD 15, AMSTERDAM-C.

Nu met veilige diamantnaald!

Unieke Philips-platenspeler met diamantkop. Nú ook voor de plaat van de toekomst, want op deze platenspeler kunt u direct zonder veranderingen al uw platen draaien, zowel mono- als stereo-opnamen!

- vier snelheden
- automatische afslag
- plastic-arm met naalddrukinstelling
- geschikt voor alle (!) platen

Contant slechts f 69,-

Nú binnen ieders bereik, dank zij onze gespreide betalingsregeling. Desgewenst te voldoen in 6 termijnen van f 9,50 bij een eerste aanbetaling van f 15,-.

Voor verzend- en administratiekosten wordt per zending f 0,50 in rekening gebracht.

Zend mij s.v.p.
de PHILIPS-platenspeler à f 69,-
Ik betaal: contant bij aflevering / in mnd. term. /
per giro / per kwitantie /
(s.v.p. doorhalen wat niet bedoeld wordt)

Naam: .....

Adres: .....

Woonplaats: .....

Inzenden aan: .....

A. P.-DISCO, Hekelveld 15. Amsterdam-C.

DRUK: BOSCH-UTRECHT